

Öğretim Üyelerinin Bilimsel Yayınlarda Yazarlığa İlişkin Etik Dışı Uygulamalar Hakkındaki Bilgi ve Düşünceleri

Faculty Member's Knowledge and Ideas on About Scientific Publication, Authorship, Order of Authorship and Unethical Practices

Selim ALTAN^a

^aTıp Tarihi ve Etik AD,
Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Manisa

Geliş Tarihi/Received: 02.03.2012
Kabul Tarihi/Accepted: 03.04.2012

Yazışma Adresi/Correspondence:
Selim ALTAN
Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Tıp Tarihi ve Etik AD, Manisa,
TÜRKİYE/TURKEY
selimaltan45@gmail.com

ÖZET Bilimsel bir araştırmanın sonuç olarak makale haline getirilmesi ve bir dergide yayınlanması sürecinde birçok etik dışı uygulamalar görülmektedir. Kimlerin ve nasıl bir sıralama ile yazar olarak makalede yer alabileceği sorusu, hala tam olarak cevaplandırılmayan etik sorunlardan biridir. Ulusal ve uluslararası kurumlar bu noktada çözüm adına çeşitli kriterler ve kuralları ortaya koymaktadırlar. Ancak bilim camiasında bu kuralların da çoğu zaman bilinmediği görülmektedir. Bu araştırma ile üniversitemiz öğretim üyelerinin konu hakkındaki bilgi ve düşüncelerinin tespit edilerek farkındalık yaratılması amaçlanmıştır. Üniversitemizde mevcut fakülte ve yüksekokullarda görevli toplam 492 öğretim üyesine ulaşılmaya çalışılmış; ancak toplam 192 öğretim üyesi çalışmamıza katılmıştır. Katılımcılara 16 sorudan oluşan anket formları dağıtılmıştır. Üniversitemiz öğretim üyeleri arasında yaptığımız araştırmada, yazarlık ve sıralama konusunda etik dışı uygulamaların varlığından çeşitli düzeylerde haberdar olduğu tespit edildi. Örneğin araştırmaya katılanların %50'den çoğu yazar ve sıralaması konusunda etik kurallara uygun davranıldığına inanmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %42,7'si makalede isimlerinin yer alması ve sıralama konusunda kendilerine haksızlık yapıldığını ifade etmişlerdir. Önemli etik problemlerinden biri de "sen beni yaz ben de seni" durumudur ki katılımcılar %73,4 oranında bu sorunun varlığını kabul etmişlerdir. Bilimsel makale yazarlığı ve sıralaması alanında bilinen sorunlar üniversitemiz özelinde de varlıklarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla lisans, yüksek lisans, doktora/uzmanlık eğitimi sürecinde sürekli etik eğitimi ve Etik Kurullar vb. yapılacak tarafsız denetimler de sorunları azaltacak tedbirler arasında sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Yayınlar; etik; yazarlık

ABSTRACT Seen many unethical practices in the process of publishing a scientific investigation. The question of authorship and order of authorship, is one of the ethical problems still fully responded. For solving problems, national and international institutions have put the rules and criteria. However, these rules are not known in scientific circles most of the time. In this study we aimed to identify faculty member's knowledge and ideas on about scientific publication, authorship, order of authorship and unethical practices and to create awareness. We tried to reach a total of 492 faculty members from all faculties and schools in the university. but a total of 192 faculty members participated in the study. The questionnaire that consisting of 16 questions were given to participants. There are unethical practices in authorship and order of authorship according to university faculty members. Most of 50% of those did not believe to in accordance with the ethical rules about authorship, and order of authorship. 42.7% of participants stated that injustice had been done to themselves in the authorship and order of authorship. One of the important ethical problems was "put my name on that paper ". 73.4% of the participants were accepted the existence of this problem. As a result, training and supervision necessary to solve problems.

Key Words: Publications; ethics; authorship

Merakla başlayan ve bilimsel temellere dayalı bir hipotezin kurulması ile devam eden araştırma süreci, elde edilen bulguların nihai olarak bilimsel bir dergide yayınlanması ile tamamlanır. Böylece bilimsel bilginin paylaşılması ve “doğrulama” süreci başlamış olur. Araştırmanın bilimsel bir dergide makale olarak yayınlanması, bilimsel ve etik değerlere bağlı kalarak çalışıldığıının somut bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Özellikle 1970’lerden sonra Devlet/Özel sektör tarafından araştırmaya ayrılan bütçenin milyar dolarları bulması, dolayısıyla bu paranın nasıl harcandığı ve bu parayı harcayan insanların davranış biçiminin toplum tarafından merak edilmesi sonucunda, bilimsel araştırma ve yayın alanı etik açıdan ciddi olarak sorgulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte araştırmacı/yazarların pek çok örnekte olduğu gibi bilimsel yanıltma, veriler üzerinde oynama, parçalayarak yayın, tekrar yayın ve hak edilmeyen yazarlık vb etik olmayan davranışları görülmüştür.^{1,2}

Bilimsel yazarlık, Araştırma ve Yayın etiği çerçevesinde ele alınan problem alanlarından biridir. Akademik ortamda “yazarlık”, salt bilim insanı kimliğinin bir parçası olması gerekirken, kimi zaman sosyal ve mesleki ilerlemenin, belirli bir kadro ve makama ulaşmanın, terfi etmenin, prestij ve şöhret kazanmanın bir aracı olarak da görülebilmektedir.³ Dolayısıyla hak etmediği ve araştırmada hiçbir önemli entelektüel katkısı olmadığı halde bir çok kişinin adı “yazar” olarak yayınlarda yer almakta ya da yazarlar arasında yaptıkları katkı oranı ile bağdaşmayan sıralama yapılmaktadır. Böylece adalet ilkesi zedelenmekte, maddi ve manevi zararlara yol açılmaktadır. Akademik ortamda giderek yayılma eğilimi gösteren ve teamül niteliği kazanan bu tür etik dışı düşünce ve davranışlar karşısında önlem olarak ulusal ve uluslararası düzeyde resmi/gayri resmi nitelikte oluşturulan kurumlar, bilimsel araştırma ve yayın sürecinde karşılaşılan etik dışı durumları tanımlayarak uyulması gereken ilke ve kuralları duyurmuşlardır. Uluslararası düzeyde 1970’li yılların sonuna doğru bir araya gelen birkaç dergi editörü daha sonra International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) komitesini kurmuştur. Günümüzde 1000’e yakın dergi

tarafından kabul edilen yazarlık kriterlerini belirleyen bu komite böylece bilimsel bir makalede kimlerin yazar olabileceğini düzenleyerek sorunları azaltmayı amaçlamıştır. Ancak bu metin yazar sıralaması konusunda herhangi bir öneri - kural getirmemektedir. ICMJE’nin yazar olabilmeye kriterleri; 1. Araştırma hipotezinin ortaya konulması ve verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasına katkıda bulunmak 2. makale taslağının yazılması, içeriğin eleştirel gözle okunarak düzeltmelerin yapılmasına katkı yapmak 3. makalenin dergiye gönderilecek son şekline karar vermektir. Bu kriterlerin hepsini bir bütün olarak yerine getiren kişinin yazar olarak makalede isminin geçmesi uygundur.⁴ Diğer yandan World Association of Medical Editors (WAME) isimli kuruluş da yazarlık kriterleri bakımından ICMJE benzeri kurallar getirmiş ve “yazar sıralamasının” nasıl olması gerektiğine araştırma sürecinin başında yazarların kendi aralarında karar vermelerinin uygun olacağını belirtmiş; zira başka hiç kimsenin yapılan katkının ne olduğu konusunda onlardan daha isabetli karar veremeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca yazarlar yapılan katkının eşit olduğunu düşünüyorlarsa alfabetik sıralama ya da kura çekme yöntemlerini uygulayabileceklerini önermiştir.⁵ Ulusal düzeyde TUBA (Türkiye Bilimler Akademisi), TÜbitak, Türk Tabipler Birliği ve Üniversiteler bilimsel yayınlarda yazarlığa ilişkin kurallar getirmişlerdir. Örneğin Türkiye Bilimler Akademisi tarafından 2011 yılında “Bir bilim insanınının çalışmalarında kendine, diğer bilim insanlarına, içinde yaşadığı bilim topluluğuna ve topluma karşı özenle uygulaması ve sıkı sıkıya bağlı kalması gerekli “Evrensel nitelikli temel kurallar ve bilimsel doğruluk ilkeleri” yayınlanmıştır. Bu metinde “Araştırma Faaliyetlerinde Sorunlu Davranışlar” başlığı altında yayınlara ilgili kusurlu davranışlar belirtilmiştir. Buna göre “Hak edilmemiş yazarlık talebi, hak etmeyenlere yazarlık ikramı, yazar olma hakkı olanları yazarlıktan çıkarma, aynı yayını birkaç dergide ve zorunlu olmadığı halde parçalar halinde yayınlama, yayına katkısı olanları ve araştırmaya destek sağlayanları belirtmeme, araştırma verilerini yayınlamama, yayını geciktirme gibi hususlar” yayınlara ilgili bazı önemli kusurlu davranışlar olarak tespit edilmiştir.

Bilimsel yazarlık kavramı üzerinde herkesin uzlaştığı evrensel bir tanımın olmaması ve yapılan araştırmaların ortaya koyduğu gibi yazarların çoğunun ICMJE vb komitelerden ve yazarlık kriterlerinden haberdar olmaması, bu alanda tespit edilmiş olan etik dışı uygulamaların günümüzde de sürmesinde önemli etkenler olarak görülebilir. Son yıllarda çok merkezli ve çok yazarlı araştırmalar giderek artış göstermektedir.⁶ Bununla birlikte “onursal yazar”, “hayalet yazar” gibi yazarlığı hak etmeyen yazarların varlığı yanında, yazarlık kriterlerini karşılamayan yazar sayısında da artış görülmektedir.⁷⁻⁹ 2006 yılında yayınlanan ve Türkiye çapında yapılan bir araştırmaya göre Anabilim dalı ve/veya Bölüm başkanı, laboratuvar sorumlusu, hastanelerde yatan hastanın rutin bakım ve tedavisini yapan hekim/öğretim elemanı vb kişilerin, araştırma ve yazım aşamasında herhangi bir katkıda bulunmaksızın sadece konum/makamları ve yaptıkları rutin işleri gereği yayında yer almak istedikleri tespit edilmiştir.¹⁰ Bu noktada bu tür etik dışı taleplerde bulunanların bilakis kendi isimlerinin makalede yer almamasının “emeğe saygısızlık” olarak yorumlanması gerektiği ve asıl bunun etik dışı olduğu şeklindeki yaklaşımlarının temelinde, bilimsel araştırma etiği ile bilimsel ve entelektüel katkı kavramlarının tam anlaşılammış olması önemli rol oynamaktadır. Yazarlığa ilişkin bir diğer etik sorun da yazar isimlerinin makalede hangi ölçülere göre sıralanmaları gerektiğidir. 1999 yılında yayınlanan bir araştırmaya göre katılımcıların %86’sı “yazar isimlerinin sıralanmasını” bir etik sorun olarak gördüklerini belirtmişlerdir.¹¹ Araştırmanın bütün yükünü çeken genç araştırmacıların herhangi bir söz hakları olmaksızın “saygı” veya akademik hiyerarşi gereği sıralamada önceliği “büyükleri/üstleri”ne verdiklerine dair örnekler nadir değildir.⁶ 1994’de yapılan bir araştırmada önde gelen 10 tıp dergisinde yayınlanan makalelerde ismi olan yardımcı yazarların araştırma raporuna çok fazla katkıları olmadığı ortaya konulmuştur.¹²

Bütün bunların ışığında bilimsel yayın ve yazarlık alanında gerek ülkemizde gerek diğer ülkelerde günümüzde de devam edegelen sorunların üniversitemizde hangi boyutta olduğu ve nasıl algılandığını tespit etmek ve öğretim üyeleri arasında

farkındalık yaratmak amacıyla bu çalışma planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Tanımlayıcı tipteki bu araştırma, 1 Ekim 2011-15 Ocak 2012 tarihlerinde Celal Bayar Üniversitesi fakülte ve yüksek okullarındaki öğretim üyeleri arasında yapılmıştır. Üniversitemizde 5 fakülte, 3 yüksek okul ve 16 Meslek Yüksekokulunda çalışan 492 öğretim üyesi bulunmaktadır. Bunlardan çalışmamıza katılanların sayısı 192’dir.

Literatürden faydalanarak hazırlanan anket formu toplam 16 sorudan oluşmuştur. Birinci bölümde demografik veriler ve katılımcıların çalışma alanları sorulmuştur. İkinci bölümde ise yazarlık kriterleri ve etik sorunlara ilişkin düşünceleri sorulmuştur.

Soruların amaca uygunluğu ve anlaşılabilirliğinin tespit edilmesi amacıyla anket formu önce 20 öğretim üyesine dağıtılarak düzeltmeler yapılmış ve anket formuna son şekli verilmiştir.

Anket uygulamasının yüz yüze görüşme tekniği ile yapılması planlandığı halde öğretim üyelerine ulaşımda karşılaşılan teknik zorluklar nedeniyle bu uygulamaya ek olarak elektronik posta kullanılarak anket uygulaması sağlanmıştır.

Bazı öğretim üyeleri çeşitli gerekçelerle (zaman bulamama, anket formunu kaybetme, düşüncelerini açıkça yazmaktan tedirgin olma vb.) araştırmaya katılmak istememişlerdir.

BULGULAR

Araştırmaya katılanların yaş grupları ile cinsiyete göre dağılımlarına göre erkek öğretim üyelerinin sayısı yarıdan fazladır (%60,4). Katılımcılar ekseriyetle 40-49 yaş grubundadır (Tablo 1). Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin çoğunluğu (%41,7) yardımcı doçentlerden oluşmakta olup, %52,1’inin doktora/uzmanlıkları sağlık bilimleri alanındadır (Tablo 2). Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin %51,0’i üniversitemizin sağlık bilimleri alanında hizmet veren her hangi bir biriminde çalışmaktadırlar. Üniversitemiz tıp fakültesi temel bilimler, araştırma hastanesi, Sağlık Yüksek Okulu ve Sağlık Hizmetleri MYO öğretim üyeleri bu kapsamda de-

TABLO 1: Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin demografik bulguları.

	Sayı	%
Yaş grupları		
30 yaşın altı	13	6,8
30-39 yaş	41	21,4
40-49 yaş	99	51,6
50 yaş ve üstü	39	20,3
Toplam	192	100
Cinsiyet		
Erkek	116	60,4
Kadın	76	39,6
Toplam	192	100

TABLO 2: Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin akademik ünvanlarına ve uzmanlık/doktora aldıkları kurumlara göre dağılımı

	Sayı	%
Öğretim üyelerinin akademik ünvanları		
Profesör	69	35,9
Doçent	42	21,9
Yardımcı Doçent	80	41,7
Toplam	192	100
Uzmanlık/doktora aldıkları kurum		
Fen Bilimleri	49	25,5
Sosyal Bilimler	43	22,4
Sağlık Bilimleri	100	52,1
Toplam	192	100

TABLO 3: Çok yazarlı bir yayında yazar olarak yer alma durumu.

	Sayı	%
Belirtmeyen	5	2,6
Yer Alan	180	93,8
Yer Almayan	7	3,6
Toplam	192	100

ğerlendirildi. Araştırmaya katılanların %93,8'i çok yazarlı bir yayında yer almıştır (Tablo 3). Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin bilimsel bir yayında yazar olma kriterleri Tablo 4'de yer almaktadır. Buna göre araştırma hipotezini ortaya koyup çalışmayı tasarlamak ve makale taslağını ha-

zırlamak ve yayına hazır hale getirmek, yazar olma kriterlerinin başında gelmektedir. Araştırmaya katılanların %43,8'i yazarlar ve sıralaması konusunda etik kurallara dikkat edildiğine inanmadıklarını belirtmektedir (Tablo 5). Katılımcılar ayrıca bu konuda haksızlığa uğradıklarını da ifade etmektedirler (Tablo 6). İlginç bir şekilde haksızlığa uğrama bakımından Prof. ve Yrd.Doç.Dr kadrosundaki katılımcıların aynı oranda oldukları görülmektedir. Tıp fakültesi ve sağlık bilimleri alanlarında çalışan öğretim üyelerinin diğer bölümlerde çalışan öğretim üyelerine göre daha fazla haksızlığa uğradıkları gözlenmektedir (Tablo 7).

Katılımcılar, çok yazarlı bilimsel yayınlarda yazarlığa ilişkin en fazla karşılaşılan etik sorunları sırasıyla; “yazar sıralamasının nasıl olacağı” (142 kişi), “sen beni yaz ben seni durumu” (141 kişi) “yayına ihtiyacım var beni de yazın” (139 kişi) ve “çalışmada aktif olarak yer aldım fakat yayında ismim yazılmadı” (118 kişi) şeklinde belirtmişlerdir (Tablo 8). Bilimsel yayınlardaki yazarlığa ilişkin etik problemlerin çözümü ile ilgili öneriler arasında en çok “Etik kurul başvuru aşamasında yazarlık hak devir teslim sözleşmesi ve çalışma protokolu yapılmalı, iş bölümü ve yazar sıralaması belirlenmeli ve sonraki aşamalarda da bu protokola dikkat ve özen gösterilmeli” (69 kişi) önerisi ile “yayın etiği konusunda eğitim verilmesi önerisi dikkat çekmektedir (Tablo 9). Çalışmaya katılan öğretim üyeleri arasında Uluslararası kuruluşların (*COPE - Committee on Publication Ethics, CSE - Council of Science Editors, ICMJE - International Committee of Medical Journal Editors, ORI - Office of Research Integrity, WAME - World Association of Medical Editors*) belirlediği bilimsel yayın yazarlığına ilişkin ölçütlerin bilinme durumuna bakıldığında, %85,9 oranında hiçbir kriterin bilinmediği görülmektedir. Bütün kriterleri bilenlerin oranı ise %6,3'tür (Tablo 11). Katılımcıların %34,9'u “hediye yazarlığın” yaygın olduğu düşüncesindedir (Tablo 12).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Gerek endüstrileşmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin neredeyse ortak problemlerinden biri olan bilimsel yayın etiği ihlalleri, günümüzde de devam

TABLO 4: Çalışmaya katılan öğretim üyelerine göre bilimsel bir yayında yazar olma kriterleri.

Yazarlık Kriterleri	Yazarlık kriteridir		Yazarlık kriteri değildir		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Araştırma hipotezini ortaya koyup çalışmayı tasarlamak.	174	90,6	18	9,4	192	100
Makale taslağını hazırlamak ve yayına hazır hale getirme	173	90,1	19	9,9	192	100
Çalışma ile ilgili verileri elde etmek.	171	89,1	21	10,9	192	100
Çalışma verilerinin analizini ve yorumlamasını yapmak (İstatistik).	148	77,1	144	22,9	192	100
Makale taslağını gözden geçirip kritik etmek.	90	46,9	102	53,1	192	100
Literatür taraması yapmak.	95	49,5	97	50,5	192	100
Makaleyi yabancı dilde hazırlamak	52	27,1	140	72,9	192	100
Araştırmaya alınan hastaların rutin tanı ve takibini yapıyor olmak.	58	30,2	134	69,8	192	100
Teknik destek (cihaz vb.) sağlamak	28	14,6	164	85,4	192	100
Makale yazımına yardım etmek.	72	37,5	120	62,5	192	100
Bölüm / Anabilim dalı başkanı olmak.	10	5,2	182	94,8	192	100
Aynı Bölüm/Anabilim dalında çalışıyor olmak.	9	4,7	183	95,3	192	100
Araştırmanın finans kaynağını temin etmek.	9	4,7	183	95,3	192	100
Araştırma ile ilgili benzer bir konuda çalışıyor olmak.	18	9,4	174	90,6	192	100
Araştırmanın sorumlu yürütücüsü ile yakın arkadaş olmak.	6	3,1	186	96,9	192	100
Araştırma hastasının "rutin laboratuvar işlemlerini" yapıyor olmak.	14	7,3	178	92,7	192	100
Hastayı çalışmadan haberdar eden ve ikna eden bilgi formunu dolduran hekim	1	0,5	191	99,5	192	100
Çalışma bölümlerinin en az birinde yer almak	4	2,1	188	97,9	192	100
Çalışmanın birden fazla bölümünde yer almak	4	2,1	188	97,9	192	100
Tez yapan öğrenci olmak	2	1,0	190	99,0	192	100
Fen bilimleri laboratuvarında fiziksel ve kimyasal analizleri yapmak	2	1,0	190	99,0	192	100
Ameliyatını yapmış olmak	3	1,6	189	98,4	192	100
Hemşire ve hastabakıcılar görevlerini yapmaktadır yazmak gerekmez. Ancak öğretim üyeleri yazılmalıdır.	2	1,0	190	99,0	192	100
Araştırma hastasının "özel laboratuvar işlemlerini" ve testlerini yapıyor olmak.	2	1,0	190	99,0	192	100

TABLO 5: Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin Türkiye'deki çok yazarlı bilimsel yayınlarda yazarlar ve sıralaması konusunda etik kurallara dikkat edildiğine inanma durumu.

	Sayı	%
Kesinlikle inanıyorum	5	2,6
İnanıyorum	26	13,5
Kararsızım	60	31,3
İnanmıyorum	84	43,8
Hiç inanmıyorum	17	8,9
Toplam	192	100

edegelmektedir. Yazar sıralamasının nasıl olacağı, hayalet yazarlık, "sen beni yaz ben de seni durumu", onursal yazarlık vb pek çok etik sorun bunlardan bazılarıdır.

TABLO 6: Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin yapılan ortak çalışmalarda yazarlık ve sıralaması konusunda haksızlığa uğrama durumu

	Sayı	%
Belirtmeyen	3	1,6
Haksızlığa uğrayan	82	42,7
Haksızlığa uğramayan	107	55,7
Toplam	192	100

Araştırmamızda öğretim üyelerinin uluslararası kuruluşların (ICMJE, WAME, COPE vb.) yazar olma kriterlerini bilme oranları düşük çıkmıştır. Fakat söz konusu öğretim üyelerinin yazarlık kriterlerinin ne olması gerektiği sorusuna, yukarıdaki kuruluşların ilan etmiş olduğu kriter-

TABLO 7: Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin çeşitli değişkenlere göre yapılan ortak çalışmalarda yazarlık ve sıralaması konusunda haksızlığa uğrama durumu

Değişkenler	Haksızlığa Uğrama Durumu					
	Evet		Hayır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%*
Yaş gruplarına göre						
30 yaş altı	5	38,5	8	61,5	13	100
30-39 yaş	15	36,6	26	63,4	41	100
40-49 yaş	53	53,5	46	46,5	99	100
50 ve üzeri yaş	11	28,2	28	71,8	39	100
Cinsiyet						
Erkek	46	39,7	70	60,3	116	100
Kadın	38	50,0	38	50,0	76	100
Akademik unvana göre						
Prof	34	48,6	36	51,4	70	100
Doç	15	35,7	27	64,3	42	100
Yrd. Doç	35	43,8	45	56,3	80	100
Doktora/uzmanlık aldığı kuruma göre						
Fen	16	32,7	33	67,3	49	100
sosyal	6	14,0	37	86,0	43	100
Sağlık	62	62,0	38	38,0	100	100
Çalışılan bölüme göre						
Sağlık Bilimleri	59	60,2	39	39,8	98	100
Fen Bilimleri	15	31,9	32	68,1	47	100
Sosyal Bilimler	7	15,9	37	84,1	44	100
Şu anda görev yaptığı okula göre						
Tıp Fakültesi	49	60,5	32	39,5	81	100
Fen Edebiyat Fakültesi	9	27,3	24	72,7	33	100
Mühendislik Fakültesi	6	25,0	18	75,0	24	100
Diğer	19	35,8	34	64,2	53	100

lerle uyumlu cevaplar verdikleri görülmüştür (Tablo 4). Dolayısıyla teorik olarak yazarlık bakımından etik davranışın biliniyor olduğu varsayılabilir. Ancak uygulamada pek çok sorunun devam ediyor olması ilginç bir çelişki yaratmaktadır. Örneğin öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlası araştırma hipotezini ortaya koyup çalışmayı tasarlayarak yayına hazır hale getirmenin, yazar olma bakımından temel kriter olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bütün bu ifadelerle rağmen, yaklaşık olarak aynı oranda öğretim üyesi, karşılaşılan ve devam etmekte olan; 1. yazar sıralamasının nasıl olacağı, 2. "Sen beni yaz ben de seni" durumu, 3. yayına ihtiyacım var beni de yazın, 4. "hastamı/örneğimi (patoloji, kan vb.) kullandınız beni de yazın" gibi

sorunlardan bahsetmişlerdir (Tablo 8). Bu çelişkili durumun ortaya çıkmasında akademik yükselme kriterlerinin bir baskı unsuru olarak hissedilmesi önemli bir etkidir. Ayrıca yayın yapmak veya bir yayında yer almak, sosyal ve mesleki ilerleme, belirli bir kadro ve makama ulaşma, terfi etme, prestij ve şöhret kazanmanın bir aracı olarak görülmesindeki etkisi de inkar edilemez. Katılımcıların bir kısmı "literatür taraması yapmak", "makaleyi yabancı dilde hazırlamak", "araştırmaya alınan hastaların rutin tanı ve takibini yapıyor olmak" ve "anabilim dalı başkanı olmanın" yazar olma kriterlerinden sayılması gerektiğini belirtmişlerdir (Tablo 4). Ancak bu kriterlerin hiçbirisi uluslararası kurumların (ICMJE, WAME, COPE, CSE, ORI) benimsediği kriterlerle uygunluk göstermemektedir. Öğretim üyelerimizin bu şekilde düşünmelerinde sürmekte olan geleneksel akademik hiyerarşik yapının etkili olduğu söylenebilir. Zira anabilim dalı başkanlığı yapan ve alanında tecrübe sahibi hocaların "usta çırak" anlayışı ile bilimsel bir araştırma ve yayında yol gösterici olarak yer almalarının uygun olacağı düşünülebilir. Bu durum evrensel yazarlık kriterleri ile çelişiyor gibi görünse de kendi içinde tamamen tutarsız değildir.

TABLO 8: Çalışmaya katılan öğretim üyelerine göre çok yazarlı bilimsel yayınlarda yazarlığa ilişkin yaşanan etik sorunlar

1. Yazar sıralamasının nasıl olacağı. (142 kişi)
2. Onursal yazarlık. (68)
3. "Sen beni yaz ben de seni" durumu. (141)
4. "Yazar olarak kimlerin yazılması gerektiğine ben karar veririm!". (83)
5. Hayalet yazarlık. (82)
6. "Hastamı/Örneğimi (patoloji, kan vb.) kullandınız beni de yazın" (104)
7. Baskı (makam vb.) ile yazar olmak isteyenlerin varlığı. (99)
8. Makale ile ilgili bilimsel tavsiyelerde bulun kişiyi de yazmalı mıyım? (55)
9. "Çalışmada aktif olarak yer aldım fakat yayında ismim yazılmadı". (118)
10. "Yayına ihtiyacım var beni de yazın". (139)
11. Hediye yazarlık. (81)
12. Etik kurul başvuru dosyasında belirtilen yazar isimleri ile yayın aşamasındaki yazar isimlerinin birbirini tutmaması (3)
13. Araştırma sorumlu yürütücüsünün arkadaşı olarak yazar listesine girmek (1)
14. İlgili bilim dalının hastasının bir başka bilim dalı tarafından habersizce çalışmaya dahil edilmesi (1)

TABLO 9: Çalışmaya katılan öğretim üeleri arasında bilimsel yayınlardaki yazarlığa ilişkin etik problemlerin çözümü ile ilgili önerileri

1. Etik kurul başvuru aşamasında Yazarlık hak devir teslim sözleşmesi, çalışma protokolu yapılmalı, iş bölümü ve yazar sıralaması belirlenmeli ve sonraki aşamalarda da bu protokola dikkat ve özen gösterilmeli (69 kişi)
2. Bilimsel özgürlüğün ve özerkliğin olduğu adaletli ve onurlu çalışma ortamları sağlanmalı (7 kişi)
3. Yazarlar, duygusallıktan uzak ve gelişim süreçlerini tamamlamış ve bilimsel olgunluğa ulaşmış, meslek ahlakına sahip olmalı (8)
4. Hakem ve editörler yayınları yazarlık sözleşmesi açısından da değerlendirmeli (12)
5. Akademik yükseltme kriterleri değişmeli ve yayın sayısından çok niteliğe ve atıf sayısına önem verilmeli (6)
6. Tanıdık ve güvenilir bir ekiple çalışılmalı (10)
7. Yayın etiği konusunda eğitim (yüksek lisans ve doktora başayarak tüm düzeylerde) verilmeli (16)
8. Üniversite araştırma hastanelerinde rutin işler için akademik kadro dışında bir sorumlu bulunmalı (4)
9. Aklı –ı selim sahibi olmak kafidir (22)
10. Etik kurulların yaptırım yeteneğinin artırılması (2)
11. Akademik ortamda hiyerarşik yapının gevşetilmesi Akademik ünvanlar baskı unsuru olarak kullanılmamalı (7)
12. AB kriterlerinin uygulanması ve uyulması (1)
13. Bazı yayınlarda yazar sayısı kısıtlanmalı (11)
14. Akademisyenlikte sözleşmeli statü yazarın aleyhine kullanılabilir (Yrd.Doç.Dr ve 50/D kadrosundaki sözleşmellik yerine daimi kadro olmalı) (2)
15. Yazar sıralaması en çok hak edenden başlayarak yapılmalı (3)
16. Yazarın uzmanlık alanı ile yayınları arasındaki ilişkinin araştırılması (5)
17. Birden fazla yazarlık yayını yapmamak (1)
18. Müsamahalı olmamalı. Yapılan usulsüzlükler cezalandırılmalı (7)
19. Tezlerden üretilen makalelerde birinci isim tezi hazırlayan veya tez danışmanı olmalı (2)
20. Etik kurulların, örnekleri ile birlikte akademik birimler ve dergilerde sürekli gündemde tutulması (2)
21. Çözümü yok (11)
22. Araştırma ekibinin aldığı kararlar proje/araştırma koordinatörü tarafından titizlikle takip edilmeli ve üyeler tarafından uygulanmalıdır. (2)
23. Bir makalede yazar sıralamasına göre puanlama saçmadır çünkü herkesin katkısı eşit düzeydedir (3)
24. Ahbap çavuş ilişkilerinden vazgeçilmeli (2)
25. Etik kurul üyelerinin de eğitilmesi ve etik kurul üyelerinin daha adil davranması gerekir (3)
26. Yönetmelik olmalı, bu yönetmeliğin hiç hukuki boşluğu bulunmamalıdır (3)
27. Yazar sıralaması dergiye gönderme aşamasında yapılan katkıya göre yazılmalı (2)

TABLO 10: Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin bilimsel bir yayında yer alacak yazarlar arasında önceden imzalanacak bir yazarlık ve patent hakları sözleşmesinin uygulanabilirliği konusundaki düşünceleri.

1. Kesinlikle gerekli. İleride doğacak tartışma ve sorunları önler. Etik kurulda zorunlu olmalı.
2. Uygulanabilir
3. Uygulanabilir ama ülkemiz şartlarında zordur
4. Uygulanabilir. Ama çalışma planlayan yazarın duygusal yaklaşımlarla hediye, yayına ihtiyacı var vs. durumlara hayır diyebilmeli
5. Hazırlanan sözleşmede sonradan katılacak çalışmacılar için esneklik payı bulunmalı
6. Böyle bir sözleşme imzalanırsa bile bu sözleşmeye uyulmadığında bazı yazarlar sineye çekmek zorunda kalabilir
7. Önceden yapılırsa hata yapılabilir. Çalışmanın seyrine göre karar verilmelidir
8. Gereksizdir uygulanamaz

TABLO 11: Öğretim üeleri arasında Uluslararası kuruluşların (COPE-Committee on Publication Ethics, CSE-Council of Science Editors, ICMJE-International Committee of Medical Journal Editors, ORI-Office of Research Integrity, WAME-World Association of Medical Editors) belirlediği bilimsel yayın yazarlığına ilişkin ölçütlerin bilinme durumu.

Kriterleri biliyor olma durumu	Sayı	%
Kısmen biliyor	15	7,8
Hepsini biliyor	12	6,3
Hiçbirini bilmiyor	165	85,9
Toplam	192	100

TABLO 12: Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin Hediye yazarlık (Gift authorship) konusundaki düşünceleri.

	Sayı	%
Çok yaygındır	16	8,3
Yaygındır	67	34,9
Seyrek	56	29,2
Fikrim yok	53	27,6
Toplam	192	100

Araştırmaya alınan hastaların rutin tanı ve takibini yapan sağlık görevlisinin, yayında yazar olarak yer alıp almayacağı “benim hastam”, “benim preparatım/örneğim”, “benim cihazım” yaklaşımından kaynaklanan bir başka problemdir.¹⁰ Üni-

TABLO 13: Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin yazarlık kriterleri ve yazar sıralaması konusunda sorulan soruların dışında belirttikleri düşünceler.

1. Planlayan birinci derecede önemlidir
2. Tezden yapılan yayınlarda tez sahibi birinci isim olmalıdır
3. Kısa sürede doçentlik dosyası hazırlamak zorunda olan kişinin tek başına ondan beklenen dosyayı hazırlaması (kalite ve sayı açısından zordur)
4. 1547 ve benzeri yasalar değişmedikçe gelişme beklenmemeli
5. Ahlak kuralları ile çok ilgilidir sevgisi olan insan yapmalıdır
6. Bu çalışma konunun irdelenmesi için güzel bir başlangıç olmuş.
7. Birlikte iş yapmak için bir araya gelen kişilerin bireysel egolarından arınarak katkıda bulunması gerekir
8. Yüksek etik ve ahlaki değerler bütün eğitim süresince kişiye verilmeli
9. Zorlaştırmayalım kolaylaştıralım...
10. Yayınlarla kariyer ilerlemesi yapan ödül ya da unvan alan çoğu kişinin bunu hak etmediğini düşünüyorum
11. Etik kurul verdiği izin sonrasında da çalışmayı takip etmeli
12. Makaleye dolaylı katkıda bulunanlara dip not olarak teşekkür ya da takdir yazısı yazılmalı bu da akademik etkinlik değerlendirmesinde ek puan getirmelidir
13. Bilimsel etiğin kişisel etikte sonra geldiğini düşünüyorum. Yani birinci olmadan ikinci olmuyor maalesef...
14. Hediye yazarlık, kadro konusu kişilere bağlı olduğu sürece devam eder ve önlenemez. Ortaya çıkarılması çok zordur.
15. Ülkemiz akademik düzeyde ideal bilimsel mentaliteye sahip değildir. Öğretim üyesi davranışları çağdaş normlara yaklaşmadıkça sorunlar çözülmez
16. Bilimsel etik konusunda etik olmayan birçok olay görüyoruz ama ispatı zor olduğu için sadece seyrediyoruz. Üstelik bu tip kişilerin "bilimsel ahlak" üzerine en fazla ahkam kestiklerini görüyoruz.
17. Bu konunun daha çok irdelenmesi ve düzenlenmesi gerekiyor.
18. Tezin yürütücüsü olan kişi hiçbir aşamada katkı sağlamadığı halde yayın aşamasında birinci isim olarak yer almaktadır. Oysa birinci ismi hak etmeyebilir. Böyle durumlar için bir çözüm getirilmelidir.
19. Açıklık ve denetim daha çok düzelmeye neden olacaktır.
20. Çalışmada araştırmayı yapanların kıdemi, deneyimi arttıkça, olgunlaştıkça, yaşlandıkça ve hırsı azaldıkça sorunlar çözülebilir.
21. Uluslararası yayın yapan dergi editörlerinin yazar isimlerine karşı ön yargıları olduğunu düşünüyorum. Bu durumda yazar kendi çalışmalarının yazar listesini dergi editörlerinin ön yargılarına göre ayarlamaktadır.
22. Yazarlar üzerindeki akademik baskının üniversite yönetimi tarafından önlenmesi gerekir.

versitelerde öğretim üyelerinin eğitim, araştırma ve hizmet (hastaya, topluma) olmak üzere üç temel görevleri bulunmaktadır. Dolayısıyla görevleri ge-

reği yaptıkları rutin işlerden dolayı yazar olmayı hak edip etmedikleri konusu tartışmalı olup, bu durumlarda ilgili kişilerin teşekkür listesinde yer almaları gerektiği önerilmektedir.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin %13,5 gibi çok düşük bir oranda yazarlar ve sıralaması konusunda etik kurallara dikkat edildiğine inanmaları dikkat çekicidir (Tablo 5). Yazarlık ve sıralaması konusunda haksızlığa uğramayanların oranı %55 civarındadır (Tablo 6). Konu ile ilgili olarak olumsuz bir deneyim yaşamayanların bile etik kurallara dikkat edildiğine inanmıyor olmaları, üzerinde önemle durulması gereken bir problemidir. Türkiye çapında 44 üniversitede yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.¹⁰

Araştırmaya katılanların yarısından çoğu hediye yazarlığın varlığını kabul etmektedir (Tablo 12). Ayrıca, üniversitelerde akademik kadroya atanmak, bazı kişilerin inisiyatifinde olduğu sürece bu sorunun devam edeceği, önlenmesinin ve ortaya çıkarılmasının çok zor olacağı ileri sürülmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmaya göre bölüm içi dayanışma ve akademik yükselme isteği, "hediye yazarlık" sorununun devam etmesinde önemli faktörlerdir.¹³

Katılımcıların önemli bir oranda sorun olarak gördükleri konulardan biri de "çalışmada aktif olarak yer aldığı halde makalede isminin yazılmamasıdır" (Tablo 8). Bu problem öğretim üyeleri arasında sorun olarak görülen "yazar olarak kimlerin yazılması gerektiğine ben karar veririm!" şeklindeki anlayış ile ilişkilendirilebilir. Bu ikisi birlikte ele alındığında, akademik camiada "baskı" yolu ile yazar listesinin kolayca değiştirilebildiği gibi bir sonuç ortaya çıkar. Bu konudaki diğer çalışmalar ülkemizde bu tür olumsuzlukların başka üniversitelerde de görüldüğünü göstermektedir.¹⁰

Araştırmamızda yazarlar arasında imzalanacak bir yazarlık ve patent hakları sözleşmesinin yazarlık sorununun çözümüne katkısı olabileceği ancak bunun uygulanmasında çeşitli zorluklar olduğunun düşünüldüğü tespit edilmiştir (Tablo 10). Bunlar arasında sözleşmeye uyulmama riski ve gelen uygunsuz tekliflere hayır diyememe durumları sayı-

labilir. Dolayısıyla akademik ortamda yazarlık ve yazar sıralaması sorununun ciddiyetle ele alınması gerektiği ortaya konulmuştur.

Öğretim üyelerimiz arasında kısa sürede doçent olma baskısı yaşandığı ve dolayısıyla dosyasında bulunması gerekli yayınların ve bilimsel faaliyetlerin tek başına gerçekleştirilemeyeceği -en azından kalite ve sayı açısından zor olduğu-; bunun sonucu olarak da hak edilmemiş yazarlıkların sözü konusu olabileceği kanaati tespit edilmiştir. Yayınlarla kariyer ilerlemesi yapan ödül ya da unvan alan çoğu kişinin bunu hak etmediği de ifade edilmektedir (Tablo 13).

Gerçekten ağırlığı olan bilim dergilerine girebilen Türk adresli makalelerin azlığı düşündürücüdür. Acaba, bilimsel yayın yapan bilim insanlarımız, prestijden önce, çeşitli nedenlerle makalelerine daha kolay yer ayırabilen bilimsel yayınları mı seçmektedirler? Bir kolayı gözetme eğilimi ya da kalite eksikliği gibi nedenlerle kabul görmeme kaygısı gibi sorunları mı vardır? Görünen odur ki, birçok bilim insanımız açısından, yayın yapıyor olmaları, yayının kalitesinin önüne geçme eğilimi taşımaktadır.¹⁴

Sonuç olarak bu çalışma da göstermiştir ki üniversitelerimizde hala yazarlığa ilişkin sorunlar varlığını sürdürmektedir. Yazarlık etik değerlerine (doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, kurallara uygun hareket etme vb) gereken önemin verildiği söylenemez. Ayrıca konu ile ilgili uluslararası ölçütlerin de bilinmediği anlaşılmıştır. Bütün bunlar şüphesiz bilime ve bilimsel yayınlara olan güvenin sarılmasına yol açmaktadır.

ÖNERİLER

1. Üniversite lisans ve uzmanlık eğitimi süresince öğrencilere araştırma ve yayın etiği bilinci kazandırılmalıdır.

2. Araştırmacılar etik kurullar aracılığı ile etik ihlaller konusunda bilgilendirilmeli ve “doğru araştırma-doğru yayın” yönünde cesaretlendirilmelidir.

3. Araştırma proje dosyasında bulunması gereken belgeler arasında araştırmacılar arasında imzalanacak olan “patent ve telif hakları sözleşmesi” de bulunmalı; belgede kimin ne yapacağı ve sıralamanın nasıl olacağı açıkça belirtilmiş olmalıdır.

4. Sadece eğitimin yetmeyebileceği dikkate alınarak denetleme mekanizmaları oluşturulmalıdır.

5. Uluslararası kriterler makalede adı geçen bütün yazarların o makalenin tümünden sorumlu olmalarını gerekli görüyorsa da, araştırmaların giderek daha kompleks hale gelmesi dolayısıyla farklı disiplinlerden araştırmacıların projeye katılmaları, sorumluluğun da bölüştürülmesini zorunlu kılmaktadır. Böylece yayında bilimsel yanılma saptanırsa bunu kimin yaptığı anlaşılır ve diğerlerinin karalanmasının önüne geçilmiş olur.¹⁵

6. “Yazar listesinde birinci sıra, üzerinde çalışılacak soruyu ortaya koyandır. Hipotezi kuranın yeri ikinci sıradır. Üçüncü sıra ise ortaya konan hipotezin nasıl sınanabileceği sorununu çözenin, yani araştırmanın yöntemini oluşturanındır. Bundan sonraki isimler çalışmaya yaptıkları katkı oranında yerleştirilirler. Uygulamacının sıradan gündelik uygulamaları yazarlık hakkı getirmez”.¹⁶

KAYNAKLAR

1. Karasz F. [Publication Ethics and Basic Sciences.] Yayın Etiği Sempozyumu, Tübitak Yayınları, 15.11.1996. s.29-43.
2. Api M. [The Most Frequently Committed Scientific Misconduct; Violation of Authorship Rights and Suggestions of Solutions: Review.] Türkiye Klinikleri J Gynecol Obst 2010;20(1): 44-50.
3. Grieger MC. Authorship: an ethical dilemma of science. Sao Paulo Med J 2005;123(5):242-6.
4. İnci O. [Authorship in Scientific Research and Ethic Problems in Authorship] Türk Üroloji Dergisi 2008;34(1):108-12.
5. Roberts J. An author's guide to publication ethics: a review of emerging standards in biomedical journals. Headache 2009;49(4):578-89.
6. Özdemir A. [Scientific Authorship Criteria and Ethics] Tanısal ve Girişimsel Radyoloji Dergisi 2004;10(4):259-61.
7. Flanagan A, Carey LA, Fontanarosa PB, Phillips SG, Pace BP, Lundberg GD, et al. Prevalence of articles with honorary authors and ghost authors in peer-reviewed Medical journals. JAMA 1998;280(3):222-4.
8. Slone RM. Coauthor's contributions to major papers published in the AJR: frequency of undeserved coauthorship. AJR Am J Roentgenol 1996;167(3):571-9.

9. Shapiro DW, Wenger NS, Shapiro MF. The contributions of authors of multiauthored biomedical research papers. JAMA 1994; 271(6):438-42.
10. Erdem R. [Multi-authored Scientific Studies and Ethics Problems]. II. Uygulamalı Etik Kongresi, 18-20 Ekim 2006.
11. Civaner M, Demiral Y, Şemin S, Okuyan ZA. [Dokuz Eylül University Medical Faculty Member's Knowledge and Ideas on About Publication Ethics] Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2000;14(2):161-9.
12. Hughes MT. Are Honorary Authorships Ethical ? Virtual Mentor 2009;11(4):279-83.
13. Pala K, Yazıcı B, Gültekin B, Aytekin N, Tuncel E. [The Faculty of Medicine Member's Perspective to Scientific Publication Authorship] 8.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Kongre Kitabı 2, Diyarbakır; 2002. s.548-51.
14. [TUBA's Science Report-2009]. TUBA Bilim ve Düşün Dizisi Ankara; 2010. s.25.
15. Töreci K. [Publication Ethics in Medicine (Examples from Turkey)] Ankem Dergisi 2010;24(1):19.
16. Oğuz NY. [Scientific Publication Ethics] Klinik Psikiyatri Dergisi 1999;2(3):153-9.